

מתנדבים מכשירים שביל לאופניים בנגב
צילום הלל זוסמן

סדר יום שיתופי

"הרשות פועלת לחיזוק השותפות עם הציבור לשם העצמת השמירה על ערכי הטבע, הנוף והמורשת בארץ ישראל". זהו חלק מהחזון של רשות הטבע והגנים ששם דגש על שיתוף האדם בשמירה על הטבע - למען הטבע ולמען האדם. מתוכניות חינוכיות בבתי ספר, דרך פעילויות שמירה למעשה ועד לשותפות בקואליציות ארציות ואזוריות. קהילה למען הטבע

כתב: אריאל קרס

ברשות הטבע והגנים פועלים כבר שנים לקידום שותפות הציבור בפעילויות המגוונות לשמירה על הטבע, על הנוף ועל המורשת בארץ. שיתוף הציבור נעשה מתוך ההבנה שכדי לשמור טוב יותר על אוצרות הטבע הרבים של מדינתנו הקטנה לא מספיק להכריז על שמורות טבע וגנים לאומיים ולבצע פעולות שימור ואכיפה. שמירת טבע נוף ומורשת אינה אפשרית ללא האדם - האדם הוא חלק מהטבע

ויש להתחשב גם בצרכים שלו אל מול צרכי שמירת הטבע.

ערכי הליבה: טבע, נוף, מורשת ואדם

"בשנה האחרונה עדכנו את החזון של רשות הטבע והגנים ומנינו ארבעה ערכי ליבה: טבע, נוף, מורשת ואדם", אומרת מזי מגנאגי־מוסקוביץ, מנהלת אגף ההסברה ברשות. "האדם מקבל משקל חשוב מאוד לצד הערכים האחרים, מכיוון שללא האדם

ספרית שמתקיימת בצפון הארץ שנקראת "שומרי הנחל". זהו מיזם חינוכי־סביבתי הנעשה (באופן טבעי) ביישובים הקרובים לנחלים, במטרה להעלות את המודעות בקרב הדור הצעיר לתפקיד החשוב של הנחלים ולחשיבות השמירה עליהם. במסגרת התכנית לוקחים על עצמם הילדים והמורים לדאוג לאחד הנחלים שבסביבתם במסגרת בית ספרית (כיתות ד'-ו'). הפעילות הזו מעלה אצל הילדים את המודעות למצב הנחלים ולצורך בהגנה על בתי גידול לחים, בעלי החיים שבהם והסביבה בכלל.

"אנחנו בונים את התכניות החינוכיות, כמו 'שומרי הנחל' למשל, בשיתוף הצוותים החינוכיים של בתי הספר", מסביר אורי ארליך, מנהל אגף חינוך וקהילה ברשות הטבע והגנים. "אנחנו מציעים לבתי הספר תכניות חינוכיות שעולות בקנה אחד עם הערכים שאנחנו רוצים לקדם, אבל גם מקשיבים לרצונות, למטרות ולצרכים של הצוותים החינוכיים, ומעודדים אותם להיות שותפים ולקחת חלק בבניית התכנית ובהוצאתה אל הפועל. בסוף כל שנת לימודים מפיקים יחד לקחים, ומעדכנים את התכנית החינוכית לקראת השנה הבאה".

שותפות פעילה: להקשיב לצרכי הקהילה

דוגמה נוספת שנותן ארליך לקוחה מאתר הסמוך למקום מגוריו - יודפת העתיקה שבגליל, שהפכה לא מזמן לגן לאומי מוכרז. יודפת העתיקה היא אתר היסטורי שבו לחמו היהודים ברומאים בימי המרד הגדול, כפי שסיפר ההיסטוריון יוסף בן מתתיהו, שהיה מפקד אזור הגליל בתקופת המרד, אך הצטרף לרומאים לאחר נפילת יודפת. "אנחנו מנסים לגייס את הקהילה של יודפת לעזרה בשימור החומה ההיקפית של האתר, ויש היענות יפה ליוזמה מצד צוות ביה"ס המקומי, חברת הנוער ומבוגרים מהקהילה", אומר ארליך. "אבל אנחנו נדרשים, כרשות, להקשיב גם לרצונות ולתשוקות של קהילות סמוכות. למשל, היה הרכב מוזיקלי שביצע בעבר מופעי מוזיקה מסורתית באחת המערות ביישוב העתיק. יהיה נכון בעיני, לבחון בחיוב את המשך היוזמה הזו, ולשמר

בiodפת העתיקה מורשת מוזיקלית מהעבר. חשוב שנדע להקשיב לצרכים של קהילות מקומיות ולאפשר להן (כמובן, במגבלות) לממש את הזיקה שלהן לאתרי מורשת בתחומים שרלוונטיים להן. אני מאמין שכך הן יירתמו באופן טבעי לשמירה על נכסי מורשת וטבע בסביבתם הקרובה".

עוד דוגמה למעורבות ולשותפות פעילה בשמירת טבע היא "שומרי המפרץ הסיני" - קבוצת מתנדבים הפועלת בשמורת גִדֹר (שמורת טבע ימית וחופית השוכנת לאורך חוף הים התיכון, ומשתרעת בין מכמורת בדרום לשכונת גבעת אולגה שבחדרה בצפון). מדובר בתושבי הסביבה הקרובה, שעברו תהליך הכשרה על ידי הרשות, התחלקו לקבוצות עבודה על פי תחומי עניין, והם מסייעים בשמירת טבע הלכה למעשה במגוון תחומים: מתן הרצאות לקהל הרחב, ייזום מבצעי ניקיון עם קהילות סמוכות, ביצוע סקרי דייגים לאורך החוף וניטור בים ובחוף.

"אנחנו מנסים להניע תהליך חברתי ותרבותי", אומרת מגנאגי־מוסקוביץ, "ולצרף את הקהלים בעלי העניין לתהליכי

שיקום דרך הג'יפים בכורכר רוחמה
צילום סיון אזורבך

ההסברה, תוך מיפוי האינטרסים שלהם בנושא. היום כבר אי אפשר להסתפק באמצעי הסברה מסורתיים כמו עלונים או פעילות בציבור. אנחנו מנסים למפות את קהל היעד ולבנות יחד אתו את ההסברה ואת תכנית הפעולה. כשאנחנו ממפים את הצרכים של קהל היעד, יש תוצאות יותר טובות - אפשר לומר שאחד ועוד אחד גדול משניים".

אכיפת חוקים: אבירי השולחן העגול

רשות הטבע והגנים פועלת לאכיפת החוקים לשמירה על הטבע, כמו האיסור לצוד או האיסור לנסוע על החופים, האיסור לסחור בבעלי חיים או האיסור לקטוף צמחים מוגנים. לא תמיד זה קל ופשט. אחד האתגרים הבולטים לעין (וגם לאוזן) של המטיילים בשמורות ובגנים בישראל הוא ההתמודדות עם נהגי אופנועים, שלא תמיד מתחשבים בצרכי הטבע או בעובדה שמטיילי השבת הגיעו לחיק הטבע כדי לבלות במקום שקט עם אוויר נקי - ולא בתוך עשן מנועים ורעש מחריש אוזניים. אז האם יש מפלט מעשן המפלטים?

את הציבור להכיר את עין ראפה, לטעום מהמאכלים המסורתיים שמכינים במקום וליהנות מאווירה כפרית ומהסביבה הטבעית העוטפת את הכפר.

באי הפסטיבל קנו תוצרת חקלאית מקומית, נהנו ממוזיקה ערבית אותנטית, לקחו חלק בסעודים מודרניים באזור, שעסקו, בין השאר, גם בטבע ובכסי המורשת המקומית, והאזינו לסיפורי פולקלור מקומיים. "זוהי דוגמה מצוינת לחיבור נכון עם קהילה מקומית, שמתקיים בזיקה לצורך של הכפר לקדם את התיירות ואת הפרנסה של תושביו", אומר ארליך.

שיתוף הציבור בפעילויות הרשות משתלם לכולם, ובהרבה מובנים - אבל יש עוד הרבה מקום לשיפור, למשל בתחום הניקיון. תושבי מדינתנו הבנויה והצפופה אוהבים משום מה להשליך את האשפה שלהם ברשות הרבים, ואנחנו נתקלים פעמים רבות מדי בשטחים פתוחים מכוסים בכלי פלסטיק, באריות, בניירות, בבקבוקים ובשאריות מזון - בעיקר אחרי חגים וחופשות. "בתחום הניקיון אנחנו רחוקים מלהגיע למנוחה ולנחלה", מודה ארליך. "קמפיינים רבים הצליחו בעבר - למשל הקמפיין לשמירה על פרחי הבר, או לחגירת חגורות הבטיחות ברכב, בתחום המאבק בתאונות הדרכים. בתחום הניקיון לא מצאנו עדיין את הנקודה הארכימדית שתוביל לשינוי התרבותי המיוחל, וטרם הגענו להישגים דומים, אבל אני מרגיש שאנחנו בעיצומו של תהליך. נכון שיש מדי פעם תמונות לא נעימות מאתרים עמוסי מבקרים, כמו הכינרת או יערות ופארקים, אך המאמצים של גופים רבים בארץ מתחילים לשאת פירות. קיימת מודעות רבה יותר של מטיילים ומבקרים הלוקחים אחריות בתחום זה, ולעתים גם מסייעים בהעברת המסר לאחרים.

אנו עושים מאמצים אדירים לשמור על הניקיון בשמורות ובגנים שרשות הטבע והגנים מנהלת, והמבקרים מעריכים זאת וממעטים להשאיר לכלוך באתר נקי. יש פה תהליך הדרגתי, צריך להיות אופטימיים ואני מאמין שבפעילות חינוכית והסברתית ארוכת טווח נצליח לרתום חלקים גדולים יותר מהציבור לקחת חלק פעיל גם בשמירה על ניקיונה של הארץ".

להגיש להם גם את ספר העצומה ובו עשרות אלפי החתימות שהושגו בתחנות המידע באזור וגם באמצעות הרשתות החברתיות באינטרנט". דוגמה נוספת היא תכנית ההסברה המערכתית שהובילו הארגונים הירוקים יחד עם הרשות, בשיתוף תושבי שפלת יהודה בנושא קידוח פצלי השמן. בספטמבר 2014, לאחר ארבע שנות מאבק, נדחתה ברוב מוחץ בקשת היזמים להקים מתקן ניסיוני לקידוח והפקה. המאבק נגד המיזם הצליח לא רק בגלל חוות הדעת של המומחים ומאבק הארגונים, אלא גם בגלל תמיכה נרחבת של הציבור. תושבי שפלת יהודה התגייסו למאבק ומילאו תפקיד מרכזי בניצחון הטבע על היזמים.

חיבור עם הקהילה: תיירות, ניקיון ופרנסה

התיירות ההולכת ומתפתחת בישראל היא מוקד חשוב לשיתוף הציבור - ולא רק בעמק החולה, כמובן. תושבי הכפר עין ראפה, הסמוך לגן הלאומי עין חמד בואכה ירושלים, פנו אל הרשות כדי שתעזור להם להעלות את הכפר הקטן והפסטורלי על מפת התיירות. התוצאה הייתה פסטיבל מקומי, שבו פתחו באביב הקודם תושבי הכפר את שעריהם והזמינו

"זוהי דוגמה לשיתוף הציבור במתכונת של שולחן עגול", מסבירה מגנאג'י-מוסקוביץ. "נהגי האופנועים מציבים בפנינו אתגר - הם יורדים מהשבילים המיועדים להם ולעתים פוגעים בערכי הטבע שבאזור, ומספרם הולך וגדל - בעיקר באזור הדרום. פנינו למובילי דעת קהל בקרב האופנוענים, שהפכו שותפים לשולחן העגול, בהם גם עורך קבוצת הפייסבוק "זולו אופנועים", וקיימנו מפגש עם נציגים מכל הארץ. המפגש היה מאוד פורה - התברר לנו שרבים מהאופנוענים פשוט לא יודעים איפה מותר ואיפה אסור להם לרכוב, מהם הנזקים שהם גורמים, ומה המשמעות של הסימונים בשטח. בעתיד מתוכננים סיורים בשטח, פגישות הסברה, הפקת סרטון הסברה וגיוס אופנוענים שיהפכו לנאמני שטח. זהו תהליך חדש וההתלהבות והנכונות לשתף פעולה, מצד שני הצדדים, גבוהות".

הקמת קואליציה: השפעה על מקבלי החלטות

דוגמה נוספת לשיתוף הציבור בשמירה על הטבע והנוף היא הקמת קואליציה אזוטרית של ארגונים וראשי מועצות כדי למנוע נזקים או פגיעות בטבע.

דוגמה אחת משמעותית לתהליך כזה היא הקואליציה שהתגבשה בעמק החולה, שבו אמור להיבנות קו מתח גבוה שיחצה את העמק לרוחבו. נחיצות הקו מובנת, אך לעתים קווי חשמל כאלה עלולים לפגוע בסביבה - בעיקר באזור כמו עמק החולה שבו חולפות אלפי ציפורים נודדות והוא מוקד של תיירות ציפורים.

"במקרה זה חברנו עם ק"ל והחברה להגנת הטבע ויצאנו בעצומה משותפת הקוראת להטמנת קו המתח באדמה", מספרת מגנאג'י-מוסקוביץ. "פרשנו תחנות מידע באזור והחתמנו עשרות אלפים מתושבי האזור על העצומה. אלינו הצטרפו ראשי המועצות האזוריות שהיו שותפים להבנה שקווי החשמל העתידיים יפגעו גם בכלכלה ובתיירות באזור, ושלחו מכתבים התומכים בעצומה למקבלי ההחלטות".

המאבק עוד לא הוכרע. הוא נמצא כרגע אצל מקבלי ההחלטות והוועדה לתשתיות לאומיות, ואנו מתעתדים